

TƯ TƯỞNG HỒ CHÍ MINH VỀ CHIẾN LƯỢC GIÁO DỤC GẮN VỚI CHIẾN LƯỢC XÂY DỰNG CON NGƯỜI

Huỳnh Thưng

Hiện nay, chúng ta đang tổ chức học tập Nghị quyết Trung ương Đảng về “đổi mới căn bản, toàn diện về giáo dục và đào tạo”, xin được nhắc lại tư tưởng Hồ Chí Minh về Chiến lược giáo dục gắn với chiến lược xây dựng con người, đã xuất hiện từ thời hình thành Đảng Cộng sản Việt Nam và nhất là từ sau Cách mạng Tháng Tám năm 1945.

Có một câu nói điển hình của Bác Hồ về chiến lược xây dựng con người trong những năm miền Bắc bắt đầu giai đoạn cải tạo và xây dựng Chủ nghĩa xã hội, Bác đã xác định “Muốn xây dựng chủ nghĩa xã hội trước hết cần có những con người xã hội chủ nghĩa”. Chúng ta có thể hiểu quan niệm của Bác rằng: trong sự nghiệp cách mạng thì việc xây dựng con người là một chiến lược tiên quyết và trong sự nghiệp xây dựng con người thì chiến lược giáo dục ở vị trí hàng đầu.

Từ tháng 9 năm 1949, Bác Hồ đã ghi trên trang đầu quyển sổ vàng của Trường Nguyễn Ái Quốc tại chiến khu Việt Bắc là:

“ Học để làm việc

Làm người

Làm cán bộ”.

“Học để phụng sự đoàn thể

Phụng sự gia cấp và nhân dân

Phụng sự Tổ quốc và nhân loại”.

“Muốn đạt mục đích thì phải

Cần, kiệm, liêm chính

Chí công vô tư”.

Tuy là Bác viết về việc học trong một trường đào tạo cán bộ cao cấp của Đảng và Nhà nước, nhưng Bác có ý nói chung về giáo dục, về việc dạy và học, gắn liền với xây dựng toàn diện con người. Mở đầu, Bác nêu mục tiêu giáo dục “Học để làm việc”. Chúng ta hiểu lời Bác ghi ở đây không phải chỉ nói chuyện làm việc trong văn phòng mà nói cả làm việc kinh tế, kỹ thuật, lao động sản xuất, làm việc văn hóa, xã hội, cả mọi việc trong lĩnh vực xây dựng và bảo vệ Tổ quốc. Trong sự học này, Bác có đồng ý tưởng với người xưa là nhà nhân nghĩa Nguyễn Trãi, đã từng triết lý trong một câu thơ giản dị rằng: “Nên thợ, nên thầy vì có học. No ăn, no mặc bởi hay làm”. Ngày nay, Bác viết “Học để làm việc” là học để có kiến thức và nghiệp vụ nhằm xây dựng xã hội mới.

Thế nhưng, tư tưởng giáo dục của Bác không dừng lại ở mục tiêu học để có kiến thức, có nghiệp vụ, có lao động sản xuất, mà Bác xác định kế tiếp “Học để làm người”. Bác nêu mục tiêu lớn trong giáo dục nhằm phục vụ chiến lược xây dựng con người. Có thể là Bác Hồ đã vận dụng chân lý tinh hoa trong sách “Đại học” từ ngàn xưa ⁽¹⁾ vào thời đại ngày nay nên đặt vấn đề “học để làm người” trước việc “học để làm cán bộ”. Các bậc nho học ngày xưa đòi hỏi học trò của mình phải “thành nhân” trước rồi mới “thành nghiệp” vì thành nghiệp muốn vững bền thì phải phát triển trên nền tảng đạo lý làm người. Các “Bình thư yếu lược” của Việt Nam thời xưa đều đặt “đạo làm tướng”, “phép dùng binh” trên nền tảng “đạo làm người”.

Theo tư tưởng của Bác Hồ, làm cán bộ mà không thấu suốt đạo lý làm người thì rất nguy hại đối với mọi người, mọi việc. Năm 1927, khi mở đầu quyển “Đường Kách mệnh”, trước khi nói “Vì sao phải làm cách mệnh”, “Làm cách mệnh là làm những gì?”, “Kinh nghiệm lịch sử cách mệnh Mỹ”, “Cách mệnh Pháp”, “Cách mệnh Nga”... thì Bác đã nêu lên mục đầu tiên là “tư cách

một người cách mệnh”. Ý Bác muốn nhấn mạnh phải “học làm người”, rồi mới học tiếp kiến thức khác để “làm cách mạng”.

Về ý tưởng “học làm người”, Bác nhấn mạnh “học làm người trước hết là học phép xử thế. Như trong quyển “Đường Kách mệnh”, Bác lần lượt đề xuất từng phần về cách xử trí “đối với mình, đối với người, đối với việc”. Sau này, khi nói về nền giáo dục mới, Bác chỉ rõ “Học tập chủ nghĩa Mác-Lênin là học tập cái tinh thần xử trí mọi việc đối với mọi người và đối với bản thân mình”.

Sau Cách mạng Tháng Tám năm 1945, Bác Hồ thường nhắc nhở “đối với người” “phải chú trọng đối với nhân dân. Có lần, Bác vận dụng một câu nói của các nhà nho từ ngàn xưa là “Đại học chi đạo, tại minh minh đức, tại thân dân”. Rồi Bác giải thích: “Con đường học rộng lớn, cốt ở tấm lòng ngày càng trong sáng, cốt ở chỗ yêu thương nhân dân. Hai chữ “thân dân” cũng có nghĩa là yêu thương con người, yêu thương nhân loại”. Bác tóm tắt lại: “minh minh đức” là chính tâm. “Thân dân” là phục vụ nhân dân, đặt lợi ích của nhân dân lên trên hết”. Rồi Bác nhắc thêm lời người xưa: “Nước lấy dân làm gốc (quốc dĩ dân vi bản)”⁽²⁾.

Sau này, trước ngày Bác đi xa, Bác có nói về chuyện cán bộ phải sống có tình nghĩa với nhân dân. Bác nói: “Nhân dân ta từ lâu đã sống với nhau có tình, có nghĩa. Khi có Đảng lãnh đạo và giáo dục, tình nghĩa ấy càng cao đẹp hơn, trở thành tình nghĩa đồng bào, đồng chí, tình nghĩa năm châu bốn biển một nhà. Hiểu chủ nghĩa Mác-Lênin là phải sống với nhau có tình có nghĩa. Nếu thuộc bao nhiêu sách mà sống không có tình có nghĩa thì sao gọi là hiểu chủ nghĩa Mác – Lênin được”⁽³⁾.

Buổi đầu, vận động nhân dân ta theo “Đời sống mới”, Bác cũng đã nói: “Sống với nhau trong đời sống mới là chí công vô tư giữa vợ và chồng, giữa cha mẹ và con cái, giữa anh em và bầu bạn, giữa thầy và trò, giữa già và trẻ, giữa lãnh đạo và quần chúng, giữa cán bộ và đồng đội, giữa chỉ huy và chiến sĩ, giữa quân đội và nhân dân, giữa dân tộc mình và các dân tộc anh em...”. Hồi tưởng lại thời vận động đời sống mới những năm ấy, một nhà giáo đồng thời là nhà thơ Vũ Đình Liên làm một bài thơ, trong đó, có câu cảm tác rằng:

*“Nước ra nước, nhà ra nhà
Thầy trò buổi ấy đã ra thầy trò”⁽⁴⁾*

Nhà thơ Vũ Đình Liên đã cảm xúc được tư tưởng của Bác về xây dựng đời sống mới là xây dựng đạo lý làm người, xây dựng con người chân chính. Từ những suy tư vững chắc đó, Bác mới dứt khoát đặt vấn đề “Học làm người” trước “Học làm cán bộ”. Tất nhiên, học làm cán bộ là có ngàn vạn vấn đề về lãnh đạo và quản lý xã hội, nhưng chúng ta thấy rõ ý Bác luôn luôn quan tâm nhấn mạnh phải có đạo lý làm người, phải có tình nghĩa thì mới làm cán bộ phục vụ được nhân dân, phục vụ được con người.

Kế tiếp, Bác đã xác định các thứ học phải đi tới mục tiêu cao cả là “Phụng sự đoàn thể, phụng sự giai cấp và nhân dân, phụng sự Tổ quốc và nhân loại”.

Sau cùng, Bác trở lại vấn đề đạo đức trong việc học. Có lần Bác đã nói: “Đức là cội gốc, tài là ngọn ngành” theo đúng nghĩa một câu trong sách Đại học xưa: “Đức giả, sản giả. Tài giả, mạt giả”⁽⁵⁾. Có thể vì thế nên Bác đã ghi: “Muốn đạt mục đích thì phải Cần, kiệm, liêm, chính, chí công vô tư thì mới phát huy tác dụng cao quý của sự nghiệp giáo dục con người, vừa loại trừ mọi biểu hiện tiêu cực trong lĩnh vực dạy và học.

Nói chung lại, về những lời Bác đã ghi trong trang đầu quyển Sổ vàng của trường Nguyễn Ái Quốc ở chiến khu Việt Bắc từ năm 1949, chúng ta có thể hiểu đó là tư tưởng Hồ Chí Minh về giáo dục gắn liền chiến lược xây dựng con người chân chính. Đó cũng là những quan điểm căn cơ về giáo dục để chúng ta vận dụng trong học tập và tổ chức thực hiện Nghị quyết Trung ương Đảng về “Đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo đáp ứng yêu cầu công nghiệp hóa, hiện đại hóa trong điều kiện kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa”./.

-
- (1) Sách “Đại học” là một phần của “Tứ Thư, Ngũ Kinh”, là hai bộ sách quan trọng của Trung Quốc cổ đại, phản ánh tư tưởng nho gia của Khổng Tử và Mạnh Tử.
 - (2) (3)(4) (5) Viết theo tư liệu trong quyển sách “Hồ Chí Minh, danh nhân văn hóa” của nhà nghiên cứu Đào Phan phát hành tại Hà Nội – năm 1989